

Om forræderiets teori

en linie, ikke om en politisk recept, ikke om en samfundsdoktrin. Det drejede sig om deres og de andres frelse: en frelse, der var af denne verden og som de kun kunne opnå ved at betale med deres eget liv. I det sandhedens sekund, da de kastede bomben, virkeliggjorde de deres egen frelse og foregreb de andres.

Og som frelsen, så og fordømmelsen. Kaljajev på den ene, Asev på den anden side: de inkarnerer de to yderste muligheder, de mest ekstreme eksistens-konceptioner i deres historiske moment. Man forstår godt, at deres eksempel må være kommunismen uudholdeligt. Thi det erindrer om en ubekendt størrelse, der unddrager sig enhver beregning. I de forhandelser, som Lenin og hans elever overdanner zammorderne med, blander der sig i de rationelle argumenter en anelse om deres magts grænser, en frygtformennelse, et strejf af skjult herredømme. Kaljajevs eksempel vil true ethvert fremtidigt herredømme, der bygger på de beherskedes lidelser. Halvtreds år før Kaljajev besteg skafottet, skrev Marx, der så dybere end sine efterfølgere, en sætning, der lader Kaljajev og alle, der ligner ham, vederfares retfærdighed: han kaldte alle sammensvorne af hans type "drømmerne om det absolutte". En sådan drømmer, en ukendt i mængden er nok til at indgyde alle denne verdens magthavere rædsel.

Vore love er ikke almindelig bekendt, de er den lille adelsgruppes hemmelighed, der behersker os ... Det er en tradition, at de består og er betroet adelen som hemmelighed, men mere end en gammel og ved sin alder troværdig tradition er det ikke og kan det ikke være, thi disse loves karakter kræver også, at deres beståen hemmeligholdes.

FRANZ KAFKA, ZUR FRAGE DER GESATZE

1. *Forrædere – det er de andre.* Ingen vil gå for at være forræder. Uanset hvem der er deres lovgiver, uanset under hvilken forfatning de lever, så er de fleste, næsten alle, overbevist om, at de ikke fortjener dette navn, men samtidig lige så fast overbevist om, at der findes forrædere, og at disse må straffes på det strengeste, helst med døden, men i hvert fald med de hårdeste straffe, loven kender.

2. *Enhver som forræder.* Disse overbevisninger er over al måde besynderlige. De er åbenlyst i strid med de historiske erfaringer, som enhver har kunnet samle og kan samle i vores levetid. Hvis man foreløbig lader spørgsmålet om, hvad forræderi egentlig er, ligge – der er næppe én af de overbeviste, der er i stand til at besvare det – hvis man altså foreløbig orienterer sig efter den rejspleje, der i løbet af de sidste tredive år har været dagens orden i det mindste på det europæiske fastland, så er der ingen tvivl om, at næsten enhver beboer af dette fastland på et eller andet tidspunkt af sit liv har været en forræder i statsmagtens øjne. Dog er ikke alle disse forræderihandlinger blevet opdaget, forfulgt og straffet;

dette ville have været ensbetydende med affolkning af vor verdensdel.

3. *Forræderiets undgåelighed*. Det kunne se overflødigt ud at anløre beviser for et faktum, der er så almindeligt bekendt. Det er dog ikke tilstrækkeligt at konstatere, at enhver *kan* blive forræder. Afgørende for dette begrebs logik er derimod, at under visse historiske betingelser *må* enhver blive forræder. Af forrædere (stede i ordets juridisk-tekniske betydning) bestod eksempelvis den samlede befolkning i Norge, Holland, Frankrig, Grækenland og Jugoslavien under den tyske besættelse af disse lande; uanset hvilken regering hver enkelt betragtede som sin egen, var der stede en anden, i hvis øjne han begik forræderi. Lignende spejlbilledagtige tvangssituationer udvikler sig i alle delte lande, som f. eks. i Tyskland siden 1948.

4. *Forræderiets dialektik*. Enhver radikal ændring i herredømme-forholdene gør, set fra de hidtil gældende loves synspunkt, millioner af mennesker til forrædere, en proces, der lader sig beskrive som simpel omvendning eller ompolarisering; potentiel forræder bliver den, der ikke var det før, og omvendt. Mod dette omslag er kun den øjeblikkelige prisgivelse af den hidtil hævdede position og den lynhurtige tilpasning til den nu påbudte i stand til at yde beskyttelse; den, der ikke vil betragtes som forræder, må ufortøvet forråde det, han hidtil har holdt sig til.

Den 8. marts 1943 blev den 75-årige folkepensionist Wilhelm Lehmann i Berlin dømt til døden for at have truffet forberedelse til højforræderi, fordi han på væggen i et offentligt toilet havde skrevet: "Hitler, du massemorder, du skal myrdes!"²¹ Ti år senere ville det have været nær ved at være en forræderisk handling at udtrykke sig i omvendt retning. En omvendning i modsat retning har fundet sted i Spanien; Margret Boveri fortæller, at mellem 1936 og 1945 betegnede

ordet "loyalister" naturligt republikanerne, medens det i dag i De forenede Stater ganske almindeligt anvendes om tilhængerne af Franco.² En tilsvarende omvendning undergår naturligvis forræderiets begreb. Analoge eksempler kan fremskaffes i så stort tal, det ønskes. De forskellige faser i den algeriske konflikt har på et eller andet tidspunkt mellem 1954 og 1962 formelig gjort enhver franskmænd til forræder; det samme gælder indbyggerne i alle afrikanske og asiatiske lande, der med magt har befriet sig fra kolonialismen, for slet ikke at tale om Sovjetunionens historie under stalinismen.

5. *Begrebets høje alder*. Under disse omstændigheder må man undre sig over, at forræderiet som konsistent faktum overhovedet har kunnet hævde sig i rejsplejen. Hvad der skal forstås derved, er der næppe nogen der ved, men allermindst kan de mennesker angive det, der voldsomt vægrer sig imod det og ivrigt kræver, at det forfølges. Selv de professionelle jurister er ikke i stand til en rationel opklaring af sagen. De indskrænker sig til den rent formelle udlægning af de til enhver tid gældende, herhen hørende lovekster. Denne administrative rådvildhed står i påfaldende modsætning til den kategoriske harme over forræderen og viljen til at anvende de skarpeste sanktioner mod ham. Forestillingen om forræderiet er altså så indgroet, at den ikke kan rystes gennem nogen historisk erfaring, og så irrational, at den synes unddraget enhver prøvelse, enhver tvivl. Begge dele vidner om forestillingens høje alder, dens oldtidskarakter. Allerede den ældste rejskodels i Europa, de romerske tolv tavler, nævner da også et forræderidelikt (*perduellio*) og den ældste faste domstol i den romerske historie var en særdomstol, *duumviri perduellionis*, der kun afsagde domme i forræderisager.

6. *Forræderiet som laesa maiestas*. Deliktets arkaiske kerne er tilsæret i tolvtafleoven, som under alle republikanske, for ikke at tale om demokratiske forfatninger. I romerretten træ-

der den atter frem i kejsertiden. Forræderi hedder fra nu af *crimen maiestatis* eller *laesa maiestas*, en betegnelse, der har holdt sig gennem hele den europæiske retshistorie. Den engelske *Treason Act* af 1351, som endnu er i kraft, betegner det som højforræderi "to compass or imagine the death of the King, the Queen or their eldest son and heir" (at pønse på eller overveje kongens, dronningens eller deres ældste søn og arvinges død). Alle europæiske monarkiers lovebøger går ud fra lignende definitioner, således paragrafferne 80 og 81 i den første tyske straffelov, der truer den, som myrder eller forsøger at myrde kejseren eller landsherren, med dødsstraf. *Laesa maiestas* lever videre i det 19. århundredes love som majestætsforræmelse; betegnende for affiniteten til forræderiet er en dom for højforræderiske handlinger og majestætsforræmelse, der i 1872 blev afsagt over den tyske socialistfører August Bebel. I den moderne republikanske lovgivning er mordet på statsoverhovedet tydeligt nok rykket ud i forræderibegrebets periferi, men det mangler ikke i nogen lovbog, og det må ikke mangle, for det betegner forræderiets hemmelige grundtanke. Det tyske ord *verraten* har ifølge de etymologiske ordbøger grundbetydningen "at fatte en beslutning til nogens fordærv". Denne Nogen er ikke nogen anden end magtens indehaver.

7. *Hersker tabuet og dets dobbeltbetydning.* Forræderiets arkaiske og irrationale kerne er et magisk forbud, hvis oprindelse skal søges hinsides al skreven ret, nemlig i hersker tabuet. "Krænkelser" af dette tabu kommer meget tydeligt til udtryk i det romerske ord for forræderi, nemlig *laesa*.³

Tabuet er som bekendt et berøringsforbud. Den person, det er knyttet til, må ikke antastes og er dermed beskyttet mod enhver aggression. Tabuets egentlige effektivitet ligger dog i dets dobbeltbetydning. Hersker tabuet beskytter ikke blot herskeren mod de beherskede, men lige så vel disse mod herskeren. "He must not only be guarded, he must also be

guarded against" (Han skal ikke alene sikres, der skal også ydes sikkerhed imod ham).⁴ Dette formål tilgodeses ved hjælp af et yderst kompliceret system af forskrifter. Det beundringsværdige ved disse begrænsninger er deres fuldkomne symmetri og gensidighed.

Dette tabu er ganske simpelt betingelsen for at herredømme er muligt. Det beviser de ekstreme sanktioner, der er forbundet med det. De alene garanterer både herskerens og de beherskedes sikkerhed og neutraliserer den gensidige dødelige trussel, den ene parts frygt for den anden.

Som den egentlige substans i herskerens magt tænker man sig herved hans *mana*, en magisk "ladning", der begrunder tabuet og gør berøringen farlig. Denne *mana* tillader gradueringer, ligesom et elektrisk potential, og dermed mellemstadier mellem herskeren og de beherskede. Således kan en underhøveding eller rådgiver af ringere *mana* uden fare berøre herskeren og på sin side udsætte sig for sine undergivnes berøring. Denne forestilling muliggør dannelsen af hierarkier. Karakteristisk for tabuet er endelig dets overforligning. Det er på en vis måde smittende. Det, herskeren har berørt, bliver selv tabu. Her gælder kontinuitets princippet, der i det hele taget er ejendommeligt for den magiske tanke. Freud har pegt på dets lighed med associationen. Indtil i dag er dette princip forblevet bestemmende for forræderiet. Det vender tilbage i begrebet *guilt by association*, og vi møder det fortsat i den retspleje, der har relation til forræderiet.

8. *Forræderiet som helligbrøde.* Med de høje religioners opståen ændrer forholdet mellem hersker og beherskede sig. Mellem guder og konger består der et særligt forhold, som de beherskede ikke har del i. I stedet for *mana* kommer helligheden; magt bliver sakral; krænkelser af den nærmer sig helligbrøden. I kejsertidens romerske ret var forræderi og helligbrøde allerede to aspekter af samme sag: de hed *laesa maiestas* og *laesa maiestas divina*. I stedet for den automati-

ske sanktion gennem tabuet, der selv hæver krænkelser, træder nu forløjelsen fra den verdslige magts side. Identificeringen af herredømme og guddommelighed, der står på til og med enevælden med dens betingethed af Guds nåde og endnu længere, fører til, at forræderi og kætteri bliver det samme. (Men i den klassiske romerske retspleje betragtes bekendelse til kristendommen som *crimen maiestatis*, det vil sige som forræderi). Til krænkelser af den herskende majestæt er altså et sindelag tilstrækkeligt. Denne udviklings rækkevidde er indlysende. Samtidig truer den religiøse helliggørelse af magten herskertabuets største effekt, der har rod i dets dobbeltbetydning. En rest deraf forbliver steds bevarer i loyalitetens begreb; den er et forhold, der beror på gensidighed, ellers er den intet. Det kommer institutionelt til udtryk i parter. I sådanne "kontrakter" der har holdt sig lang tid i det feudale system, hæver tabuets dobbeltbetydning sig: feudalherrn er til enhver tid lige så meget i stand til forræderi som hans vasal, og han trues principielt, i det tilfælde, han bryder eden, med de samme sanktioner som sin lensmand. Men jo mere det sakralt opfattede herredømme konsolideres, desto mindre bindende karakter kan gensidighedens princip gøre krav på. Dets erosion skrider stedse længere frem. Denne proces kan i detaljer følges i lovgivningen. Forræderiets subjekt er fra nu af på forhånd de beherskede, og herskerne er objektet; en omvendt af dette forhold kan næppe tænkes juridisk, men er til nød teoretisk tænkelig. Det arkaiske tabu, der ligger på forræderiet, bliver til et rent instrument for herredømmet.

9. *Ubestemtbed og smitte*. "En regering behøver kun at lade det være ubestemt, hvad forræderi er, for at blive til despoti."⁵ Tager man denne bemærkning af Montesquieu bogstaveligt, findes der næppe en regering, som er fri for despotiske træk. I forræderiets begreb har tendensen til abnorm

vækst været indbygget fra første færd og netop i den tabu-karakter, der udgør forbudets effektivitet. Det tillader på samme tid en udvidelse efter behag af det indicerede delikt ved overføring og smitte. Dets ubestemtbed er ikke tilfældig. Den indebærer tværtimod netop forræderi-tabuets brugbarhed i herredømmets tjeneste. Allerede i romerretten er dens kerne – forbudet mod at dræbe herskeren – i den grad overgroet af sekundære og tertiære foretelser, at den næsten er blevet usynlig. Forræderi omfatter på Justinians tid ikke kun alle foretelser mod det romerske folks sikkerhed og ære, men også fanelugt, kritik af tronfølgen og besættelsen af offentlige embeder, befrielse af fanger, forfalskning af offentlige dokumenter og modtagelse af lovstridig ed; forsat var nok til strafkendelse; forrædere blev halslugget. At begrebet udvidede sig som olie på vandet førte til sidst til, at juristerne gik over til kodificering af, hvad der *ikke* var forræderi. Som forrædere straffedes ikke: den, der restaurerede en kejserlig statue, som var forvitret; den, der omsmeltede en metalstatue, som ikke var indviet; den, der ved en fejltagelse kastede en sten på en sådan statue. Endnu mere gravende var forræderiets institution som en ren sindelagsforbrydelse. Den brede sig over hele Europa og førte til uhyrlige resultater allerede i den sene middelalder og i renessancen. Således havde Henrik VIII af England to døtre, der kunne gøre krav på tronen. Følgende ville gøre sig skyldig i højforræderi: ifølge en lov af 1534 enhver, der betvivlede Marias krav eller anså Elizabeths krav for retmæssigt; ifølge en lov af 1536 enhver, der gik ind for et af disse krav; efter en lov af 1543 endelig enhver, der drog et af disse krav i tvivl.

Forræderitabuets forvaltes allerede her på absolut moderne måde: herskeren definerer vilkårligt og ensidigt, hvem der til enhver tid skal betragtes som forræder. Dette svarer metodisk ganske nøje til fremgangsmanen hos moderne magthavere, der lige så vilkårligt fastsætter, hvilke afvigelsers fra den officielle doktrin der skal betragtes som forræderi. For-

ræderiet bliver derved ligesom påduttet forræderen uden noget skridt fra dennes side; vedkommende bliver til "objektiv modstander", som det hedder i stalinismens sprog.⁶ Kredsen af disse "objektive forrædere" lader sig ikke blot udvide indtil det ukontrollable ved nye definitioner; det udvider sig af sig selv ved smitsomhedens tabuprincip. Som "utilladelige", som *security risk* eller som potentielle forrædere betragtes ikke blot slægtninge, venner og bekendte af forrædere, men derudover alle, der har kendskab til eller formodning om et forræderidelt og ikke angiver gerningsmanden. Forbrydelsens magisk smitsomme karakter kommer meget godt til udtryk i betegnelsen "kontaktperson". Tabuets betydning som instrument for herredømmet og ikke f. eks. et undgåeligt ledsage- eller degenerationsfænomen ligger i, at det gør enhver til potentiel forræder og enhver handling til potentielt forræderi.

10. *Paranoid struktur*. Den sygelige vækst af begrebet forræderidelt og de bestialske sanktioner, fra udrijving af tarmene i levende live eller partering, sådan som det var skik og brug i den kristne middelalder, og til "specialbehandlingen" i koncentrationslejrene, er udtryk for, i hvilken grad magthaverne føler deres herredømme truet. Jo mere det gamle tabus gensidighed svinder, des mindre tør de føle sig sikre. Da enhver handling af enhver undersåt forekommer dem truende, svarer de med den modtrussel, at de vil straffe enhver vilkårlig handling, ja, ethvert vilkårligt sindelag som forræderi. Hvor loyalitet er fremmed for de herskende, kan den aldrig forudsættes hos de beherskede. Magthaveren ser sig hele tiden forfulgt og allede heraf berettigelsen til hele tiden at forfølge andre; en *circulus vitiosus* er konsekvensen. Dette skema over forræderiet og dets bekæmpelse opviser en struktur, der er bekendt fra psykiatrien, nemlig paranoiasens. Et klassisk bevis for denne struktur findes i en beretning af den arabiske videnskabsmand Ibn Batuta om hans op-

hold ved sultanen af Delhi, Muhammed Tughlaks hof. Han referer følgende argumentation fra herskerens side:

"I dag findes der flere slette og opsatsige mennesker (end tidligere). Jeg straffer dem på den blotte mistanke eller formodning om deres oprørske og forræderiske hensigt, og jeg straffer den allerringeste ulydighed med døden. Dette vil jeg blive ved med at gøre til jeg dør eller folk opfører sig ordentligt og opgiver oprør og ulydighed ... Jeg straffer folk, fordi de alle pludselig er blevet mine fjender og modstandere."⁷

For paranoiasens logik findes der ingen uskyldige, kun sådanne, der endnu ikke er blevet overbevist om forræderi, altså maskerede forrædere. Overalt vejrer den sammensværgelser; det drejer sig kun om at afsløre dem, at "rive dem masken af ansigtet". Dette er sproget i Hitlers *Völkischer Beobachter*, i vore dages kinesiske presse og i den moderne antikommunisme.

Til bekæmpelse af det paranoide vrangforestillingsystems diverse "verdenskonspirationer" er kontra-konspirationer nødvendige. Et organiseret stikkervæsen optræder overalt, hvor forræderitabuets benyttes som instrument for herredømmet. På Tiberius' tid opstod i Rom professionen: angiver, *delator*. Den moderne parallel hertil er det hemmelige polititallet på dekreterede forræderihandlinger og dermed tallet på potentielle forrædere tiltager.

11. *Projektion*. En sådan tolkning af forræderiet møder den indvending, at den ignorerer *fiendens* rolle. I virkeligheden optræder den ydre fjende allerede meget tydeligt i de lov-mæssige forskrifter, der har relation til forræderiet, i skikkelse af den interesserede tredjemand, hvem deliktet kommer til gode, ja, man kan sige, at henvisningen til denne ydre modstander er uundværlig for lovgivningen. Han seres uden noget som helst hensyn til sandsynlighed; således betragtes i Den sydafrikanske Union enhver handling, der

retter sig mod regeringens apartheidpolitik, som højforræderi; dette interdictt begrundes med henvisningen til Sovjetunionen, til hvis fordel, ja, i hvis tjeneste forræderiet begås; omvendt fortolkede Stalins regime enhver oppositionel handling som forræderi til fordel for og i tjeneste hos de kapitalistiske magter. Også den tyske dolkestrødslegende efter den første verdenskrig, den psykologiske forudsætning for Weimarrepublikkens mange forræderiprocesser, fungerede på lignende måde. Da der til enhver kritisk ytring, enhver oppositionel bevægelse altid kan findes en leende tredjemand, vrimler ethvert land af "håndlangere" for vilkårlige andre lande. Dette er paranoiacens logik.

Den psykiske mekanisme, der virker her, hedder projektion. De uafviklede konflikter mellem hersker og beherskede væltes over på den ydre modstander; truslen mod herredømmet indefra forlægges udefter. Den rolle, der tilfaldt projektionsmomentet ved krigens opståen, er bekendt. Forræderitabuets ville bryde sammen uden denne projektion. Så snart den gennemskaues, viser det sig, at den fjende, som det besværges, ikke er nogen anden end den indre. Det eneste, der frygtes og stilles under forræderianklage, er den trussel mod herredømmet, der udgår fra de beherskede selv. Højforræderi er blot det juridiske navn for revolutionen.

12. *Revolution og forræderi.* Forræderitabuets magiske smittevne strækker sig også til dem, der bryder det. Den revolutionære konspirations historie viser overalt sporene af denne infektion. Til den ed, ved hvilken herskeren vil beskytte sig mod forræderi, svarer den, som de sammensvorne aflægges. De revolutionære organisationer bekæmper forræderne i deres egne rækker mere ubønhørligt end deres egentlige fjende. Dermed overføres den gamle ordens paranoide struktur på den nye, endnu inden den selv er gennemnificeret. Fortrinlige eksempler herpå byder Netsjaievs sammensværgelse og de socialrevolutionæres kamporganisation i det zaristiske

Rusland: De strukturelle ligheder med fjenden, det vil sige med det hemmelige politi, er slående; de muliggør et dobbeltspil som det, der praktiseredes af Asev, som netop ikke blev opdaget, fordi den revolutionære aktivitet til forveksling lignede den kontrarevolutionære i habitus og metodik.

13. *Nye forræderitabuer.* Efter revolutionens sejr sikres dens resultater mod *Pancien régime* ligesom tidligere dette imod revolutionen. Forræderitabuer bliver altså ikke fjernet, kun vendt om. Derved forsvinder dog den centralfigur, til hvem forræderiet hidtil var bragt i relation. Det suveræne herskers *mana* går over til abstrakte "værdier", doktriner og disses forvaktere, de anonyme statsapparater. En enorm udvidelse af de potentielle forræderidelikter er følgen. Tabuasperker, der hidtil har været sekundære, rykker i forgrunden, f. eks. nationalstaternes suverænitæt og territoriale integritæt. Fuldstændig nye berøringsforbud kommer til. Som uantastelig betragtes privatejendomsretten til produktionsmidler, statspartiets "linje", de socialistiske resultater, en "races" eller en classes interesser. I alle tilfælde tjener forræderitabuets det til enhver tid etablerede herredømme.

Det borgerlige demokrati har gjort et forsøg på at retablere forræderitabuets oprindelige gensidighed, nemlig ved sine forskrifter om forfatningsforræderi. Disse forskrifter (paragraf 89 i Den tyske Forbundsrepublikks straffelov) regner med den mulighed, at statsapparatet selv kan blive forræder; de tabuerer udtrykkelig visse forfatningsgarantier mod indgreb fra herredømmet selv. Imidlertid rettedes kun knap et halvt dusin af de over 150.000 forundersøgelser, som forbundsrepublikkens statsadvokater siden dennes oprettelse har indledt i anledning af forræderidelikter og forbrydelser, der truer statens sikkerhed, mod førende regeringspolitikere.⁸ Til domfældelse for højforræderisk aktivitet er det nok, hvis en arbejder uddeler kommunistiske flyveblade, men det er ikke nok, hvis den fungerende indenrigsminister

over for parlamentet erklærer, at regeringens handlemåde bevæger sig uden for legaliteten. Den, der opfordrer soldater i forbundsværnet til at nægte at gøre tjeneste ved atomvåben, kan forfølges for "forfatningsforræderisk nedbrydning"; derimod stillede fire ministre i regeringen Adenauer sig til rådighed som kuratoriums-medlemmer for en organisation, der åbent gik ind for afskaffelse af det parlamentariske demokrati (det såkaldte "Abendländische Akademie"); ingen har krævet dem til regnskab. Dermed forbliver tabuernes gensidighed fikтив; reelt tjener forræderintendikret nu som før som ensidigt instrument for herredømmet.

14. *Statshemmeligheden*. Forbudet mod at udlevere statshemmeligheder til en fremmed magt hører ikke til den gamle kerne i lovene mod forræderiet. Netop det aspekt, som den officielle propaganda slår mest kapital af, er helt igennem perifert og bunder i en sen udvidelse af forræderibegrebet. I den ældre lovgivning spiller det ingen rolle; i angelsaksisk ret kaldes dette: at forråde statshemmeligheder, overhovedet ikke forræderi (*treason*); deliktet falder ikke ind under *Treason Act*, men under *Official Secret Act* af 1886. Dets sene oprindelse ses også af sondringen mellem højforræderi og landsforræderi i den tyske ret. Statshemmelighed og spionage som juridiske begreber er opfindelser fra den sidste halvdel af det 19. århundrede. De er født af imperialismens ånd. Deres sejrstog begynder i 1894 med Dreyfus-affæren. Siden da er statshemmeligheden blevet til et herredømmeinstrument af første rang. Dens effektivitet er næsten ubegrænset. Dens succes og dens popularitet skyldes, at de magiske forestillinger, som altid har været forbundet med forræderitabuets, heri fortættes til ét eneste kompleks. I statshemmeligheden objektiveres endnu en gang, på samme tid håndgribeligt og immaterielt, høvdingenes og præstekongemes gamle *mana*: det er ganske simpelt *magtens* hemmelighed. Dens tilstedeværelse fremkalder gysende ærefrygt,

dens røbelse hysterisk forargelse. Til krenkelse af tabuets behøves der ikke længere aggression; dennes skygge, *spørgsmålet*, er tilstrækkeligt. Dette er en grad af udvidelse, som ingen hersker før har nydt godt af. Statshemmelighedens *mana* meddeler sig til sine bærere og immuniserer dem, alt efter graden af deres indviethed, mod spørgsmålet; de er dermed fritaget for ansvar og i ordets egentlige forstand uansvarlige. Hvor mange statshemmeligheder man kender, fastsætter ens rang og privilegier i et fint lagdelt hierarki. De beherskedes masse er uden hemmeligheder; det vil sige, at den ingen ret har til at have del i magten, at kritisere og overvåge den.

15. *Hemmelighedstabuets ubestemthed og smitteevne*. Til statshemmelighedens magiske karakter hører, at den ikke tillader nogen definition. Denne ubestemthed, ja, ubestemmelighed, der altid har været speciel for forræderitabuets, er ikke noget ydre ved dette; den er selve dets mening. Først og fremmest er et almindeligt gummistempel nok til at gøre en sag til hemmelighed. Men selv denne erklæring er ikke nødvendig og på ingen måde bindende. Den tyske retspleje antager således ganske konsekvent, at den officielle betegnelse ikke er ubetinget kriterium for hemmelighedskarakteren; også det, som ikke har betegnelsen, kan til enhver tid, endog tilbagevirkende, gøres til hemmelighed ved en enkel og ensidig konstatering af den kompetente myndighed. Endvidere indskrænker tabuets sig ikke til statens organer såsom regeringsapparatet eller militærvesenet: ifølge tysk retspleje gælder også et partis udenrigspolitiske program, ja, endog dets "stemning", som statshemmelighed. Ifølge den såkaldte mosaikteori kan en sådan hemmelighed endog, så at sige ved "jømfrulødsel", opstå ved almindelig sammenlægning af informationer, af hvilke ingen i sig selv er hemmelig.

Hemmelighedstabuets smitteevne er ubegrænset. Den overføres til enhver og til alt, der kommer i berøring med det.

Hemmelighedsforræderen inficerer sine "kontaktpersoner" med den mistanke, der hviler på ham. Sagen mod ham er på sin side hemmelig. Hemmelige bliver organisationer, der beskæftiger sig med beskyttelse af hemmeligheder. Som hemmeligt kan betragtes, hvem der er hemmelighedsbærer og hvem ikke. *Men fremfor alt er det hemmeligt, hvad der er en hemmelighed, og hvad der ikke er det*; dette er måske den egentlige statshemmelighed. Den vogtes i den tyske lovgivning ved en særlig beskyttelsesforskrift, i hvilken man kan se kronen på hele systemet. Denne hjemler straf for den, der "forsætligt lader kendsgerninger, genstande eller meddelelser herom, der er falske, forfalskede eller usande, men som i tilfælde af ægthed eller sandhed *vill*e være statshemmelighed, nå som ægte eller sande til en ubeføjet eller bekendtgør dem offentligt".

Med straf trues her røbelse af statshemmeligheder, der ikke er sådanne; det er nok, at de kunne være det. Tabuet inficerer sin negation. Dermed er systemet sluttet. Er en sags sammenhæng (p) sandfærdigt, er ikke blot et udsagn derom (q) men også dets negation (q') forræderi. Er det ikke sandfærdigt (p'), gælder det samme: både (q') og (q) betragtes som forræderi. Med udsagnskalkylens logiske præcision hindres således enhver tænkelig ytring om vilkårligt fastsatte sagsforhold.

16. *Projektion, endnu en gang.* Dette system af vrangforestillinger, der udvikles af hemmelighedstabuet, viser i klinisk renkultur paranoiaens logik. Den "åftapning af tanker", den aura af det hemmelighedsfulde, som patienten føler sig omgivet af – at han belures på enhver måde – alt dette hører til sygdomsbilledets klassiske træk. Derfor egner statshemmeligheden sig bedre end ethvert personligt tabu til krystallisationskerne for et sådant vrangforestillingsystem. Dette systems enorme succes beror på en mekanisme, der allerede er os bekendt, nemlig projektionen.

Hemmelighedstabuet begrundes og retfærdiggøres under alle omstændigheder med den ydre fjendes eksistens. Denne fjende fremslilles som ubegrænset uvidende og videbegærlig; over for ham udgår appellen til den nationale solidaritet. Den mønstersituation, der herved lægges til grund, er krigen. Først i den militære hemmelighed kommer statshemmeligheden til sig selv; da krigen forudsættes som en permanent og total tilstand, lader ethvert vilkårligt sagsforhold sig summere under militære kategorier: over for fjenden må alt betragtes som hemmelighed og enhver borger som potentiel forræder.

De indenrigspolitiske resultater af dette princip er øjensynlige. Det tabuerer militærvesenet som instrument for herrædømmet og unddrager det enhver kontrol fra de beherskedes side. Da den moderne krig omfatter alle livsdomæner og ikke længere kan isoleres fra samfundslivet, er alle tænkelige hemmeligheder stedse også af militær art, uanset om de drejer sig om våben eller om ernæring, den økonomiske eksistens eller civiltæknologiens "moral".

Utvivlsomt bliver hverken hemmeligheds- eller forræderitabuet i det hele taget oprettet i ondskab, men med god samvittighed og i den bedste hensigt af dem, der forvalter det. Ikke kun de, der rammes af systemet, men også dets ophavs-mænd, falder som ofre for det; at projektionen ikke kan gennemskues af den, der benytter sig af den, er jo netop dens effektivitet. Man kan lige så lidt vente indsigt i tabuets paranoide karakter hos dets administrator, som man kan vente erkendelse af sygdommen hos en paranoiker. Enhver forklaring må derfor forfølge sin hensigt hos dem; ingen nok så klar påvisning af deres forestillingers virkelighedsfjerne karakter kan overbevise dem. Den konstatering må altså regne med harmfuld protest, der går ud på, at hemmelighedstabuet primært på ingen måde retter sig mod den ydre fjende, men altid mod landets egen befolkning. Men der mangler ikke indiciet herfor:

For det første ligestilles underretningen af offentligheden i reglen med røbelse til den ydre fjende. I det mindste efter tysk ret er det herunder uvæsentligt, om hemmeligheden allerede var fjenden bekendt på tidspunktet for offentliggørelsen eller ej. Ja, Weimarrrepublikkens Højesteret ikendte endog straf for aftryk af udenlandske publikationer om tyske forhold. Den udtrykte dermed kun tabuets egentlige mening: hemmeligholdelsen af politiske sagsforhold ikke for den ydre, men for den indre fjende, nemlig befolkningen. Processerne mod Dreyfus, Ebert og Ossietzky, ligesom spionageprocesserne i det stalinistiske Rusland og landsforræderisagerne mod den tyske modstandsbevægelse i Det tredje Rige, rettede sig udelukkende mod indrepolitiske fjender.

17. *Spionagens mytologi.* Under den anden verdenskrig iværksatte Goebbels i Tyskland en propagandaoffensiv under mottoet: "Pas på! Fjenden lytter!" På alle mure og plakatsøjler sås en sort mand på gul grund. Denne figur er spionagens fantom. Det fremmanes (ligesom andre tabubeskyttede fantomer, f. eks. suveræniteten) desto ivrigere, jo mindre realitet det har. Ikke i nogen moderne krig har spionagen eller røbelsen af hemmeligheder spillet nogen afgørende rolle. Hitlers nedertag skyldes ikke gennemsøgte papiirkurve eller sedler med usynlige blæktegn. Mata Hari og den hemmelige kurér i Orienterkspresen hører til i den politiske kolportages verden. Den traditionelle spionagelegende optager med velbehag det officielle tabus vrangforestillinger, populariserer dem og gør dem acceptable.

Spionage i denne forstand har i vor tid kun en mytologisk funktion: den tjener til at bevare statshemmelighedens indrepolitiske tabu. Hvis den overhovedet nogen sinde har haft en reel kerne, er den for længst blevet en anakronisme. Den har ikke det ringeste at gøre med det arbejde, som stormagternes informationstjenester præsterer. Dette arbejde hører til den regulære militære ruine, på en vis måde som et

fjerde værn. Det foregår betegnende nok i en atmosfære af yderste saglighed. Modstanderne holder sig til visse spilleregler, så at man næsten kan tale om et samspil af fjendtlige tjenester, der selvfølgelig står i stadig indbyrdes kontakt. Man tager f. eks. fanger og udveksler dem ved første gunstige lejlighed. Der mangler hysteriske, for slet ikke at tale om paranoid træk. Det drejer sig om en normal, helt igennem agtet profession; de lærende hoveder i disse informations-, forsvars- og planlægningsstabe er som regel fast overbevist om, at deres fælles anstrengelser ene og alene tjener fredens bevarelse.

De primære data, som herunder bearbejdes, stammer næsten udelukkende fra to kilder: for det første fra et moderne industrisamfundets normale indre informationsstrøm, der ikke kan standses uden livsfare for det pågældende land selv, og for det andet fra resultaterne af den teknologiske observation af modstanderen ved hjælp af fly- og satellitrekognoscering. I sammenligning hermed repræsenterer senghemmeligheder og skjulte mikrofoner ikke længere nævneværdige informationskilder. Hertil svarer arten af de eksperter, der er trådt i stedet for spionen med de blå briller: det drejer sig nu fortrinsvis om matematikere, statistikere, beregnere af forskellig art og andre fagfolk til databearbejdelse. Der er ingen plads til hemmelighedens begreb i deres metodiske arbejde: hver af parterne véd ikke alene ganske nøje besked om modstanderen, men også, at denne viden beror på gensidighed.

I øvrigt fører afskrækkelsestrategien, der i dag er uanfægtet gældende i hele verden, til, at rustningernes nyeste niveau (altså den militære hemmelighed *par excellence*) demonstrativt må forevises modstanderen. For så vidt befinder denne strategi sig i absolut overensstemmelse med ekstremt pacifistiske teoremer; dens effektivitet beror på, at hemmeligheden elimineres.

Slutbemærkning

18. *Forræderi som indicium.* Af den totale krigstrussel lader der sig altså drage to modsatte følgeslutninger: at alting er statshemmelighed, eller at der ikke længere eksisterer nogen statshemmelighed. De to sætninger er på en vis måde ensbetydende; den første slår over i den anden. Hertil svarer, at røbelser af sådanne hemmeligheder forfølges desto mere hæmningsløst, jo ivrigere statsmændene udråber dem. Det absurde i denne tilstand er øjensynligt, men netop tabuets afsindighed forhindrer dets opløsning. Med recht demokrati er det uforeneligt. Politik må gøres offentlig. Hvis de politiske friheder, således som de garanteres i forfatningerne, skal have en mening, så ligger den her.

De projektioner, som det store tabu påberåber sig, falder sammen for alles øjne. Hvordan der handles med dem, der antaster det, det afsiger i dag dommen over et lands indre tilstand. Jo flere statshemmeligheder en regering vogter, des mere må den skjule for dem, den foregiver at repræsentere. Jo flere forræderitabuer den opretter, desto mere foragter og frygter den sit eget lands borgere, og desto mindre duer den.

Dette er ni forsøg på at kaste lys over en sammenhæng, som alle kan dø af, men som ikke hører ind under nogens fagområde: sammenhængen mellem politik og forbrydelse. Historiefilosof og etnolog, historiker og jurist, sociolog og psykiater måtte den være, der skulle være kompetent her – alt dette og mere til, nemlig mere end blot "ekspert".

Jeg er ingen af delene. Alligevel giver jeg disse artikler fra mig; for der findes spørgsmål, der ikke kan afvises. Findes der retfærdige mordere? Er enhver forræder? Hvortil tjener statshemmeligheder? Findes der landsfædre, der er gangstere, og gangstere, der er industridrivende? Eller er "den gemene forbryder" et mindet fra gamle dage, en relikv? Er mellem ti og tres millioner døde "en acceptabel pris"? Hvad er Auschwitz' fremtid? Er dyrevenner og familiefædre i stand til alt? Findes der endnu uskyldige?

Den, der spørger sådan, må fortælle gamle historier om igen. Retrospektivet kan måske tjene til at skærpe blikket for en fremtid, der endnu kan undgås. Det kendte ser fremmed og farligt ud, det fjerne rykker ind på livet af os: zarens Winterpalads, en tropisk sukkerø, tyvernes Chicago. Usikkert område, *terrain vague* mellem kolportage og filosofi. Detaljen kan dokumenteres, hypotesen er *den* tænknings nødvendige, der ikke er fattet, men prøver at fatte det, der nu i tyve år har stået foran os, og det, som vi står foran: den håndgribelige forbrydelse er blevet abstrakt og den abstrakte håndgribelig.

Denne bog vil ikke have ret. Dens svar er foreløbige, de er maskerede spørgsmål. Måtte der komme andre, der gør det bedre.

Juni 1964

H. M. E.